

Orgulje, orguljaši, i graditelji orgulja u „Sv. Ceciliji“

Ladislav Šaban, Zagreb

Prije pojave časopisa *Sveta Cecilija* u nas se gotovo nije pisalo o orguljama i orguljarstvu, iako se ne može zanijekati da nije bilo i takvih pokušaja. *Zagrebački katolički list* (izlazi od 1849) povremeno objavljuje i takve vijesti, dapače u njemu ima člana koji se mogu mjeriti s uspješnim napisima kasnije u *Ceciliji*.

No, o orguljama i orguljarima pisalo se u nas i ranije. Šime Ljubić (1822—1896) u Dalmaciji i Ivan Kukuljević Sakcinski (1816—1889) u gornjoj Hrvatskoj bili su prvi od naših pisaca koji su orguljarima priznavali status umjetnika, a orguljama status umjetničkog djela — prvi u svom *Biografskom rječniku slavnih Dalmatinaca* (Beč 1856), a Kukuljević u *Slovníku umjetnika jugoslavenskih* (Zagreb 1858).

Dvije važne monografije o zagrebačkoj stolnoj crkvi, prva iz pera Ivana Kukuljevića Sakcinskog (Zagreb 1856), druga Ivana Krstitelja Tkalčića (Zagreb 1885) — naročito potonja — sadrže važno poglavlje o povijesti katedralnih orgulja od vremena biskupa Osvalda Thuza (kraj 15. st.) pa do biskupa Alagovića i Haulika, iznijevši tako najstarije sačuvane arhivske podatke o orguljama u sjevernoj Hrvatskoj.

Prije Barleove Cecilije počeli su izlaziti i svesci *Povijesnih spomenika slob. kralj. grada Zagreba*, koje od 1887—1905. izdaje Ivan K. Tkalčić (knj. I — XI), a nastavlja Emilij Laszowski (knj. XII — XVIII). U njima je također objavljivana građa o orguljama i orguljašima zagrebačkog Gradeca od 1359. do 17. stoljeća i Kaptola.

Počeci pisanja o orguljama u *Svetoj Ceciliji* više su nego skromni. Sa svega pet manjih članaka god. 1877—78. urednik se jedva uspijeva dotaći orgulja i orguljašenja. U tih pet članaka (pretežno nepotpisanih) samo je jedan (vjerojatno iz pera urednika Čugšverta) koji govori o *Postanku orguljah*, donoseći posve kratak osvrt na povijest orgulja. Ostala četiri članka praktične su naravi, govore o sviranju orgulja, o pomanjkanju vještih orguljaša, o naputcima za seoske orguljaše te općenito o crkvenom orguljanju (Šime Vudy). Prema tome, znanstvene građe nema.

Trideset godina kasnije (1907), kad se ponovo pokreće časopis *Cecilija*, situacija je mnogo povoljnija. Već od samog početka urednici su značajnije ličnosti nego ranije. Svoj pravi domet *Cecilija* postizava za dugogodišnjeg urednikovanja Janka Barlea i Franje Dugana, čijim koncepcijama kao i priložima niza vrijednih suradnika časopis ima zahvaliti da je daleko nadrastao svoje prvobitno zamišljene okvire. Među građom od trajnije vrijednosti stoje i neki od članaka koje možemo smatrati počecima naše organologije.

S gledišta organološke nauke časopis *Sveta Cecilija* pojavljuje se u prijelomnom trenutku. Još krajem 1906. poznati organista i glazbeni pisac, kasnije

poznat i kao liječnik u Africi, Albert Schweitzer (1875—1965) pokreće u svijetu orgulja svojim zapaženim napisima tzv. alzašku reformu, koja se nešto kasnije nakon III kongresa Međunarodnog glazbenog društva u Beču (1909) pretvara u Orguljski pokret (Orgelbewegung) s jasno formuliranim stavovima, koji su bili izrečeni u spisu pod nazivom *Međunarodni regulativ za gradnju orgulja* (kraće *Regulativ*), koji je donesen na spomenutom kongresu. Taj će Regulativ postati važna prekretnica s obzirom na budućnost gradnje orgulja, kod čijeg su sastavljanja djelovali ne samo praktični umjetnici-orguljaši nego i neki od poznatih proizvođača orgulja.

Regulativu iz 1909. ima se također zahvaliti temeljito revidirani odnos prema povijesnim orguljama i velikoj umjetnosti gradnje orgulja starih majstora. Uporedo s time proklamirano je napuštanje dotadašnje koncepcije tvorničke izgradnje orgulja, čiji je bio ideal glasovima orgulja što vjernije oponašati instrumente modernog orkestra. Vraćanje principima gradnje orgulja velih majstora baroka uz prihvaćanje korisnih tehničkih tekovina novijeg vremena, put je novog smjera. Već tada se osuđuje tzv. pneumatski sustav i prihvaća opet mehanički s povlačnicama kao ideal za manje i srednje orgulje, odnosno elektromagnetski za velike.

Uz Orgelbewegung dolazi do razvitka organologije kao glazbene pomoćne nauke. Stari se traktati i spisi o gradnji orgulja i instrumenata najtemeljitiije proučavaju, ponovno objavljuju, pišu monografije o znamenitim orguljarima, temeljito proučavaju i istražuju njihovi radovi, pišu rasprave o raznim temama orguljarstva uz iznošenje posve nepoznate arhivske građe. S druge strane istovremeno oživljavanje starih praktika sviranja na starim orguljama danomice oploduje spoznaje jedne generacije koja pokreće renesansu stare glazbe. Sva ova značajna nastojanja u svijetu jedva da dopiru do naše sredine, o njima jedva što znamo ili za njih ne marimo. Sa stranica *Cecilije* vidljivo je da u nas još uvijek vlada oduševljenje u odnosu na pneumatiku i da nadasve cijenimo moderne (tvorničke) orgulje. Pohvalbe takvih djela kao da ohrabruju ostale na nasljedovanje primjera. Na žalost, isto je tako vidljivo do koje smo mjere netrpeljivi prema svima mehaničkim i po našem sudu »zastarjelim« orguljama, nastojimo svim silama da se što prije odstrane i odmijene novima. Antun Dobronić (1907), govoreći o glazbenim prilikama u Dalmaciji piše: »Crkovinarstva bi pametnije uradila, kad bi ta stara glazbila sasvim napustila te nadomjestila s novim modernim orguljama.«

I za Krstu (tada još Konrada) Odaka (1911) stare su orgulje »nepotpune« i »nepravilne«, on ne voli njihov zvuk, taj mu je »rezak«, miksature neprogutane, registri neprotegnuti preko cijelog manuala, pedali neuredni i nepotpuni.« Odak s negodovanjem o-

paža da se te »orgulje nažalost još i dandanas trpe« i nagovara orguljaše da privole svoje župnike da nabave nove i maknu stare orgulje.

Tragično je po našu kulturnu baštinu da instrumenti o kojima obojica citiranih autora tako nepovoljno govore jesu najvećim dijelom umjetnički visoko vrijedna djela mletačko-dalmatinske škole Petra Nakića, Gaetana Callida, Gaetana Moscatella i drugih vrsnih graditelja talijanske škole, čijoj se graditeljskoj umjetnosti danas divi svijet. Možda su baš ti stavovi spomenutih pisaca i njihovih istomišljenika krivi da je između dva rata u Dalmaciji decimiran fond tih vrijednih orgulja do gotovo skromnih ostataka.

Objavljujući te i tome slične članke *Cecilija* ne zauzima neki drugačiji stav, urednici se od njih ne distanciraju pa makar samo kojom malom napomenom ispod teksta; čini se da se slažu s mišljenjem pisaca. Ipak, Janko Barlè počinje još 1910. s povijesnim napisima o orguljama u zagrebačkoj okolici, o orguljama katedrale, orguljašima, koralistima, graditeljima orgulja, ocijenivši ispravno da postojanje orguljaša nužno znači i postojanje orgulja kao i crkvenog glazbovanja. Uza sve to dobiva se utisak da su ti napisali prvenstveno posljedica Barlèovih osobnih interesa kao pisca mnogih povijesnih priloga, negoli kao odjek smjernica Orgelbewegung, o kojemu u *Ceciliji* nema ni letimično spomena. Priznati valja da Barlè uvijek s poštovanjem govori o starim orguljama, u vrijeme kad su listom svi protiv njih. Tako Barlè prvi govori o starim pavlinskim orguljama u Lepoglavi (1912), tom najvažnijem sačuvanom spomeniku među našim starim orguljama, a on će iz arhivskog mraka iskopati i niz imena starih zaboravljenih graditelja koji su kod nas djelovali, ispitivati što je od njihovih djela ostalo sačuvano, čime će znatno obogatiti spoznaje o povijesti našeg orguljarstva.

Franjo Dugan, međutim, u to vrijeme neosporno naš najinformativniji i najpotkovaniji stručnjak za orgulje i orguljarstvo, javlja se brojnim prikazima novih orgulja koje se kod nas tada postavljaju. Zanimljivo je da se Dugan o alzaškoj reformi ili Regultativu ne izjašnjava ni jednim jedinim retkom. Tek mnogo kasnije (1933), u napisu o orguljama Maurachera u župnoj crkvi Gornjega grada u Osijeku, Dugan će prigovoriti da su građene odviše strogo u duhu alzaške reforme, koju on dobrim dijelom ne odobrava, pa zaključujemo da on sam nije bio pristalica te reforme.

Pored toga naći ćemo u *Ceciliji* i drugačijih glasova. Neobično svježe i optimistički zvučne riječi Vinka Žganca, koje je napisao u povodu popravka starih orgulja u Vratišincu (Medimurje), a koje su orgulje bile oko 1768. građene za župnu crkvu sv. Nikole u Varaždinu, pa su krajem prošlog stoljeća prodane u Vratišinec. Popravak tih orgulja (1921) izvršio je vrlo dobro i solidno dobar orguljarski majstor iz Hefererove škole Franjo Wester, na veliko zadovoljstvo Žgančevo. On piše: »Ne samo da (crkva) ima uporabive orgulje, već i jedan spomenik o tome kako su se nekada gradile orgulje«, i dodaje: »Glas orgulja je vrlo mio, cjelokupni dojam njihovog sviranja ima posebnu draž te istom sada kada su orgulje reparirane vidim kako sam se varao, kad sam držao da su ove orgulje već davno dozrele za ropotarnicu« (podv. L. Š.). U daljem tekstu Žganec čak ukazuje na to da u Hrvatskoj ima još mnogo sličnih orgulja koje bi se mogle spasiti temeljitim popravkom. »Teme bismo sačuvali, dodaje Žganec, mnogi dragocje-

ni spomenik koji nam se sada pričinja kao hrpa pisakutljivih frula u više-manje nezgrapnom ormaru« i poziva Westera da se posveti upravo popravljanju starih orgulja, za koje da on ima posebno razumijevanje i smisao, na čemu će mu jednom narod biti duboko zahvalan!

Sunnjamo da je Žganec, koji nije bio orguljaš nego melograf, pisao pod utjecajem Orgelbewegung, iako je pisao posve u njegovu duhu, premda nije isključeno da je ipak nešto o njemu znao. On je progovorio, čini nam se, kao čovjek nezavisna glazbenog suda i kritičkog sluha i služi mu na čast da je tako objektivno prosudio vrijednost starog majstorskog instrumenta, ne obzirujući se na upravo suprotno mišljenje koje je tada u nas posvuda vladalo. (Spomenimo usput da te iste orgulje još uvijek u Vratišincu postoje, iako potpuno zapuštene i odbačena sviraonika, čekajući svoju sudbinu).

Već iduće godine i Dugan referira o Westerovu popravku orgulja u Lepoglavi (1922), divi se drevnom pavlinskom instrumentu, kojega proglašava uzornim za stil baroka. Odjednom kao da nestaju tada sa stranica *Cecilije* svi oni glasovi protiv starih orgulja. Napiši poput onih Dobronića i Odaka više se ne javljaju, što nesumnjivo znači stanovit napredak u odnosu prema orguljama. Franjo Dugan i Janko Barlè kao kulturni i visokoobrazovani ljudi bili su svjesni što jednom narodu znači njegova povijest, ne samo politička nego i kulturna, svjesni da treba bdjeti nad njegovom kulturnom baštinom, čiji su dio i orgulje. Otuda njihovo ispravno odnošenje prema starim orguljama, iako su im simpatije, kako se čini, okrenute modernim orguljama.

Još od 1910. prikuplja se u *Ceciliji* vrijedna povijesna građa koja može služiti kao temelj budućoj povijesti našeg orguljarstva. Najviše priloga dao je sam Barlè (ukupno 34 potpisana članka), a vjerojatno mu se mogu pripisati i neki od nepotpisanih članaka slična sadržaja. On marljivo pregledava arhive i župske spomenice, iz kojih objavljuje svaki vrijedan podatak. Osim toga on je dao do sada najpotpuniji prikaz povijesti katedralnih orgulja (u više napisu), koji je dopunio podacima o katedralnim orguljašima. Barlèov rad dopunio je Ljudevit Ivančan vrijednim člankom *Organisti prvostolne crkve zagrebačke* (1920).

U godinama pred kraj prvog svjetskog rata Barlè se živo zanimao za dvije stvari: objavio je *Poziv na sabiranje građe o glazbi, napose crkvenoj* (1917), u kojemu točka 8 radi o prikupljanju podataka o orguljama i povijesnoj građi o njima; iste i sljedeće godine u četiri napisu upozoruje na predstojeću naredbu o rekviriranju metalnih svirala za potrebe ratne industrije i objašnjava što treba poduzeti da se zaštite i spase stari vrijedni instrumenti, osobito oni stariji od 1800. godine. Sličan je apel nešto malo ranije objavio i don Frane Bulić za Dalmaciju, koji je apel prenesen i u *Ceciliji*.

Možda je za naš mentalitet karakteristično da na oba važna Barlèova apela nije bilo gotovo nikakva odaziva; kao da ih nije nitko ozbiljnije shvatio. Na prvi Barlèov apel javilo se oko 8 dopisnika, čiji su odgovori objavljeni u *Ceciliji*. Na drugi apel nije bilo nikakva odaziva, o tome nema u *Ceciliji* ni traga. Tek pojedine dopise pronašao sam u nadbiskupskom arhivu, možda za manje od 10 orgulja, a i te su bile sve novijeg datuma, dakle izvan mogućnosti zaštite. Tako se dogodilo da su u Slavoniji i Podravini gotovo sa svih orgulja odnesene kositrene svirale (ponaјviše principali iz prospekta).

U Dalmaciji naišao je Bulićev poziv na daleko boljii odziv. Prema podacima koji su tada skupljeni ob-

javio je Bulić svoj poznati članak o *Orguljama znamenitih umjetnika po crkvama u Dalmaciji* (1918). To je jedan od najznačajnijih priloga, od važnosti za stariju povijest našeg orguljarstva u Dalmaciji, objavljen u *Ceciliji*.

U Dalmaciji je bilo i drugih vrijednih suradnika. Nakon Bulića dali su vrijednih priloga Antonin Zaninović, Grga Novak i Niko Kalogjera. Zaninović u 5 napisa osvjetljava povijest orgulja nekih dominikanskih samostana na Jadranu, od kojih je članaka daleko najvažniji onaj o orguljama katedrale u Kotoru (prikaz rada I. Stjepčevića). Novak i Kalogjera dali su dragocjenih podataka o starim orguljašima i orguljama u Hvaru (Novak) i Splitu (Kalogjera). Krajem tridesetih godina javlja se i Ivo Babarović s ranije nepoznatim podacima o orguljama Petra Nakića u Nerežišću, Gaetana Moscatelija u Sutivanu na Braču, kao i o orguljama u Dračevici.

Ako u gornjoj Hrvatskoj nije bilo tako značajna napisa kao onoga Frane Bulića za Dalmaciju, ipak je veći broj ozbiljnih suradnika omogućio dosta bogatu žetvu novih podataka. Rudolf Horvat opširno je prikazao gradnju orgulja Ljubljančanina Ivana Fallera u isusovačkoj crkvi sv. Katarine u Zagrebu u 17. stoljeću (1928), kojom je prilikom objavio i izvorni ugovor o gradnji tih orgulja. Također je objavio napise o orguljašima u 18. stoljeću u Koprivnici (1934), za koji se članak poslužio podacima vizitacija.

Povjesničari E. Laszowski i Vj. Noršić te Vladimir Tkalić povremeno su objavljivali kraće napise o zagrebačkim orguljarima ili o zanimljivim dokumentima u vezi orgulja. Za lokalnu povijest važni su prilozi Julija Kempfa (za Požegu), Vjekoslava Benčića (za Kutinu i kutinski kraj), Anselma Canjuge (za Varaždin), Hijacinta Furjana (za franj. samostan u Slavonskom Brodu), dok je graditelj orgulja Milan Majdak u tri navrata objavio vrijedne podatke o starim orguljama koje je popravljao ili obnavljao (tako katedrale u Trogiru, Varaždinskim Toplicama, Kraljevcu na Sutli).

Daleko najvažniji prilog kojega je *Cecilija* objavila između dva rata je velika rasprava biografskog karaktera o životu i radu znamenitog slovenskog graditelja orgulja Frančiška Ksavera Križmana, graditelja monumentalnih orgulja u St. Florianu u Austriji, koju je napisao Josip Mantuani iz Ljubljane. Rasprava je izlazila tijekom triju godišta (1926—1928), a objavljena je na slovenskom jeziku. Može se reći da je ovom raspravom položen temeljni kamen organološkoj literaturi u nas.

O recentnim orguljama Franjo Dugan objavljuje 29 napisa; dva od ovih govore i o starim orguljama: jedan o rimskim u Acquincumu kraj Budima iskopanim malim orguljama, za koju je prilikom Dugan napisao poseban članak o hidraulosu Herona i Vitruvija (1932), dok drugi napis govori o starijim orguljama u Sisku, Pregradi i Mariji Bistrici (1933). Ostalih 25 napisa govori o raznim našim novim orguljama (većinom kolaudacije), među kojima se naročito ističu dva napisa o orguljama katedrale u Đakovu prije (Steinmayer) i poslije (Jenko) požara. Napokon, u dva napisa prikazuje nove orgulje stolne crkve u Ljubljani i franjevac u Subotici.

Dugan nije propustio obavještavati i o orguljama u inozemstvu. Još 1908. za studija u Berlinu on šalje opise nekih od tamošnjih orgulja na kojima je svirao, da bi mnogo kasnije (1933) pisao i o orguljama Krunidbene crkve u Budimu i Papinske visoke škole za glazbu u Rimu (oba 1933).

Osim Dugana i drugi su autori slali dopise o kolaudacijama novih orgulja, tako Anselmo Canjuga

(8 napisa), Bernardin Sokol (3 napisa) i mnogi drugi. Do 1944. takvih je prikaza objavljeno 52, uračunavši amo i spomenute Dugana.

Da bi slika bila što potpunija ne mogu se mimoći ni brojne kratke informacije redakcije o orguljama u nas i u svijetu, čija je svrha bila prikazati stanje orguljarstva današnjice. U tu skupinu građe spadaju i posve kratke vijesti od svega par redaka, dokazi da su urednici pratili zbivanja u svom vremenu i izvan naših granica.

Spomenimo i to da se pred kraj međuratnog razroblja razvila polemika između Mirka Kovačeca i Milana Majdaka, graditelja orgulja, u vezi novih tada elektroakustičnih orgulja — Kovačec kao zagovornik, Majdak kao njihov protivnik (ukupno 4 napisa).

Obuhvatimo li još jednom rezultate pisanja *Cecilije* od 1907. do 1944. (odnosno 1946), moramo konstatirati: da je o *orguljama* objavljeno ukupno 212 članaka, dopisa, crtica ili informacija; o *orguljarima* 33 napisa te 47 napisa o *orguljašima* i njihovu djelovanju, ili ukupno 293 bibliografske jedinice građe korisne za proučavanje orgulja i orguljarstva — što je poštovanja vrijedan rezultat.

Od obustave izlaženja *Cecilije* (1946) pa do ponovog izlaženja proteklo je 23 godina. Mnogo se toga u tom rasponu izmijenilo, život je nezaustavljivo tekao dalje. Od ranijih suradnika malo tko je još bio na životu kad je *Cecilija* ponovo počela izlaziti. Mlađa generacija urednika i suradnika unijela je nov duh, ali smjernice su bile one tako uspješno potvrđene ranijom *Cecilijom*.

Nakon posljednjeg rata, donekle u vezi i s ratnim razaranjima, zbile su se velike promjene na području restauriranja orgulja, a time i organologije. Orgelbewegung iz 1909. prerasta u svjetski pokret i dovodi do renesanse ne samo sviranja na starim instrumentima nego i njihove gradnje. Na području restauriranja vrše se prava otkrića, nastoji se proniknuti u zadnje tajne majstorskog umijeća na svakom pojedinom instrumentu. Povjesničari, inženjeri, graditelji orgulja i znanstveno temeljito potkovani koncertni orguljaši udružuju se i u tijesnoj suradnji dogovaraju zahvate restauracija. Iz tih spoznaja dobivene su nove smjernice i za gradnju novih orgulja, kod čega se primjenjuju mnogi od ranije zaboravljenih postupaka; nastoji se opet postići zvukovnu ljepotu starih klasičnih orgulja (npr. tvrtka Zanin u Udinama opet primjenjuje Nakićeve mazure).

Umjetnički dignitet starih majstorskih instrumenata sada više nije u pitanju. U svim zemljama kulturnog svijeta posebna se pažnja posvećuje svakom starom instrumentu koji je dio kulturne baštine pojedinih naroda. Žrtvuju se golema materijalna sredstva za očuvanje i restauriranje starih orgulja i pozitivna koji postaju u pravom smislu riječi ponos vjerskih zajednica ili zbirke koje ih posjeduju. Vrsni umjetnici-specijalisti izvode na njima staru glazbu, a diskografske kuće izdaju čitave kolekcije na tim instrumentima snimljene glazbe, s velikim komercijalnim uspjehom. Za uzdarje nacionalnoj se kulturi vraćaju restaurirani instrumenti kao umjetnička djela ranije neslućene ljepote, osvežena restauracijom, pomlađena i opet za dugi vremenski niz životno spsobna.

U novije vrijeme razvitak elektronike suprotstavlja se kao nov takmac staroj »kraljici instrumenata«, a njegova je glavna udarna snaga — jeftinoća. No bitka još nije odlučena i ne zna se ni približno kakav će biti ishod. Kako bilo, stara umjetnička djela, u svakoj pojedinosti izrađena ručnom obradom, da-

kle individualno stvarana ostat će neponovljivi primjeri umjetničkog kreativnog čina.

Na međunarodnoj razini usvajaju se novi normativi o restauriranju orgulja, i taj se posao uvijek radi ekipno: osim orguljarskih majstora surađuje niz konzulenata iz raznih područja i struka — organologa, povjesničara umjetnosti i specijaliziranih stručnjaka i konzervatorske struke. Brojna dokumentacija (crteži, snimci, izmjere i dr.) izrađuje se u vezi svake restauracije i vrlo često objavljuju u znanstvenim publikacijama. Na taj način ti materijali postaju svojina jedne velike međunarodne zajednice.

Posljednjih se godina i naša zemlja priključila spomenitim međunarodnim nastojanjima. Ponajprije, trebalo je u nas izvršiti sistematsko registriranje svih orgulja kao spomenika kulture, što se vršilo tijekom 4 godine (1972—1976), o čemu je nova *Cecilija* izvještavala (Šaban, Špralja). Tada je ostvareno ono o čemu još Barle i Dugan nisu mogli ni sanjati: po prvi puta točno znamo kolik nam je fond orgulja u Hrvatskoj, kojemu vremenu instrumenti pripadaju i u kakvu se stanju nalaze te koja im je kulturno-povijesna ili umjetnička vrijednost. Srazmjerno skućenim sredstvima koja se mogu izboriti, desetgodišnji plan predviđa sukcesivno restauriranje najvrednijih instrumenata. U Hrvatskoj je posljednjih godina kvalitetno restaurirano 8 dragocjenih orgulja (Heferer, Collon: u Dalmaciji 3, 2 u Istri, 3 u gornjoj Hrvatskoj), dok se na druga upravo radi.

U tim novim uvjetima nova *Cecilija* nije iznevjerila očekivanja. Istina, *Cecilija* više ne objavljuje organoloških rasprava kao nekad Mantuanijevu raspravu o Križmanu, koje sada objavljuju naše znanstvene institucije ili muzejsko-konzervatorske ustanove (prvo kompletno djelo organološke literature u nas, u modernom smislu, objavljeno je 1973. u Zagrebu, to je Šaban-Faulendov prikaz Nakićevih orgulja u Šibeniku). No *Cecilija* stalno objavljuje pretežno manje priloge koji su rezultati novijih istraživanja, pa kvalitativno nipošto ne zaostaje za dostignućima ranijih nastojanja. Također ni sada ne manjkaju osvrti na recentna dostignuća i nove orgulje u nas.

U toku 8 godina od ponovnog izlaženja *Cecilije* objavljeno je 45 napisa u vezi orgulja. Alojzije Čunčić u 10 napisa vrlo informirano obavještava o suvremenoj gradnji orgulja u Njemačkoj, govori o visokoj stručnosti koja se danas traži u orguljarskoj struci, prikazuje važnije objavljena djela s područja orguljarstva. Povijesne priloge pišu Ladislav Šaban, Paškal Cvekan i Ivan Bošković. Šaban u 9 napisa objavljuje povijesne napise iz arhiva u Varaždinu, Zagrebu i Dalmaciji. Paškal Cvekan u 2 napisa iznosi arhivske podatke o graditeljima orgulja franjevačkog reda u 18. i prvoj pol. 19. stoljeća, dok Ivan Bošković u 3 napisa govori o orguljama, orguljarima i orguljašima splitske stolne crkve, u potpunjujući tako raniji rad Kalogjere.

O novim orguljama informiraju Anđelko Klobučar, Tomislav Talan, Mato Leščan, Miho Demović, Anđelko Milanović, Fabijan Rajič, Zlatan Plenković, Josip Mioč, Kilbertus Lorand, Karl Norbert Schmid i posredno Johann Overath.

Upada u oči da o najvažnijem događaju posljednjih godina u Zagrebu, o velikim orguljama u koncertnoj dvorani »Vatroslav Lisinski«, *Cecilija* još uvijek duguje doličan prikaz.

Da zaključimo. U 100 godina svog izlaženja *Sveta Cecilija* je dala — srazmjerno prilikama i mogućnostima — znatan doprinos povijesti naših orgulja i orguljarstva. Za uže orguljarske teme *Cecilija* nije bila dovoljno specijaliziran časopis i nije

raspolagala s dovoljno prostora, naročito nakon rata. Još uvijek je pitanje da li bi za takvu vrstu napisa bilo zainteresirane čitalačke publike.

Unutar postavljenih okvira *Cecilija* je uvijek nastojala okupiti što veći broj suradnika i objavljivati povijesnu građu ili prikaze koji imaju i trajnu vrijednost. U prikladnom trenu nije prezala ni pred objavljivanjem značajne rasprave.

Iako uredništvo nije uvijek bilo u tijeku najnovijih kretanja u svijetu i propuštalo je signalizirati važne prekretnice koje su se zbile, *Cecilija* se ipak nije nikada suprotstavljala novome, već se prije ili kasnije uključivala u opća stremljenja, u čemu leži njen važan prilog razvoju naše sredine.

Uza sve povremene prekide u izlaženju, *Cecilija* je stigla od 1907. do danas objaviti 244 napisa koji se odnose na orgulje, 41 napisa o orguljarima i 52 napisa o orguljašima, što sve zajedno daje 337 napisa, crtica i bilješki, koji su kao informacije nezabilazno važna građa i mogu korisno poslužiti onome koji se bavi tom tematikom.

Te napise napisalo je 113 potpisanih suradnika, dok se za 76 napisa ne znaju autori. Tek naslućujemo da se iza nekih kriju članovi redakcije Barle i Dugan, kasnije Albe Vidaković. Treba sa žaljenjem istaknuti da iz pera Albe Vidakovića nema niti jednog od njega potpisanog članka o orguljama, osim onih malih informativnih bilješki koje je Vidaković pisao u pučkom načinu u *Hrvatskom katoličkom orguljašu* (prilog *Ceciliji* god. 1944).

Slučaj Vidakovića, tog znanstveno najpotkovanijeg urednika *Cecilije*, koji ipak nije stigao objaviti niti jedan jedini izvorni napis s područja na kojemu je bio i te kako djelatna, predočuje nam kako duboko treba žaliti što je *Cecilija* prestala izlaziti baš u tijeku njegovih najplodnijih godina. Mi jamačno ni ne slutimo koliki je taj gubitak za našu znanost.

Uza sve nedostatke, kojih je također bilo, treba odati priznanje naporima i ulozi *Cecilije* za sve ono što nam je tiskom sačuvala. Ako i nije bilo snage i sredstava da u nas kao prva pokrene organološku nauku, ona je svojim radnim programom učinila važne predradnje, okupljala suradnike iz čijih je pera skupljena lijepa građa korisna kasnijim istraživanjima. Ne smije se kod toga zaboraviti da je sve to *Cecilija* postigla u našoj sredini kad još nije bilo nikakvih pobuda za takva nastojanja s bilo koje strane, štoviše nije bilo ni interesa za njih, pa je baš sve ovisilo o šaćici pojedinaca.

Uzme li se ovo u obzir, zasluge *Svete Cecilije* tada su još veće.*)

ORGEL, ORGANISTEN UND ORGELBAUER IN DER »SV. CECILIA«

Zusammenfassung

Obwohl man bei uns in der Vergangenheit ziemlich wenig Aufmerksamkeit der Veröffentlichung von Angaben über den Orgelbau schenkte, schrieb man über die Geschichte der einzelnen Orgeln auch in früheren Zeiten. Zunächst erwies sich als erforderlich, über das Orgelspielen und dessen Rolle im Gottesdienst zu sprechen, so dass die frühesten Artikel in *Sv. Cecilija*

*) Dokumentaciju ovom članku činit će detaljna bibliografija svih napisa, koja će se možda drugom prilikom objaviti.

auch in diesem Sinne verfasst wurden. Erst schrittweise, anfänglich mit der Hilfe geschichtlicher Forschung, erst danach mit der Hilfe künstlerischer Bewertung, wurde die Orgel als ein wichtiger Teil aus dem Kulturerbe unseres Volkes erkannt. So wurde der Orgelbau nicht nur als handwerkliche, sondern auch als künstlerische Tätigkeit immer mehr zum Gegenstand des Studiums. Auf diesem Wege begann man eine wichtige Tätigkeit zu verstehen, was heute auch auf dem internationalen Niveau Anerkennung fand.

Den Ablauf der Reifung dieser Erkenntnis kann man auf den Seiten der Zeitschrift **Sv. Cecilija** verfolgen, u. zwar seit dem bescheidenen Beginn vor 100 Jahren bis zu den jetzigen imponierenden Ergebnissen. Man könnte sicher mehr als 200 Artikel, Skizzen, von beiläufigen Aufzeichnungen bis zu ausführlich ausgearbeiteten Rezensionen und wissenschaftlichen Abhandlungen aufzählen, die die Redakteure der **Sv. Cecilija**, dank ihren fleissigen Mitarbeitern veröffentlichten. Alle Bemühungen waren darauf gerichtet, für die Orgel und den Orgelbau diejenige Stelle in unserer Kultur zu erobern, die sie bei anderen Kulturvölkern schon längst eingenommen haben.

Es ist interessant auf den Seiten der **Sv. Cecilija** der Entwicklung der Organologie, dieser vielleicht jüngsten musikalischen Hilfsdisziplin bei uns, zu folgen. Von dem anfangs mangelhaften Verständnis für die Arbeit alter Orgelbaumeister, von der anfänglichen ausschliesslichen Begeisterung für neue technische Errungenschaften der Pneumatik und Farben der Fabrikregister, die gerade den

Markt eroberten, kam es zum allmählichen Erwachen des Interesses, nicht nur für unsere musikalische Vergangenheit, sondern auch für unsere alte Orgel. In diesem Sinne war **Sv. Cecilija** ein wichtiger Anreger im Dienste der kulturhistorischen Themen, auch Bahnbrecher beim Sammeln des geschichtlichen Materials. Ohne sie wären auch unsere heutige Bemühungen kaum möglich. Die Zeitschrift kann stolz darauf sein, dass auf ihren Seiten zum erstenmal die grosse Abhandlung über das Leben und Schaffen des bedeutenden Orgelbaumeisters slowenischer Herkunft aus dem 18. Jh., F. Ks. Krizman (J. Mantuani, 1926-8) veröffentlicht wurde, ferner heute noch ausserordentlich wichtige Beiträge über die Orgel und Orgelbauer der venezianisch-dalmatinischen Schule (Bulić, Zaninović, Barbarović), deren Instrumenten nur zum Teil erhalten sind. Hier kann man auch unzählige Angaben über die Orgel, Orgelbauer und Organisten aus dem Norden Kroatiens, die früher völlig unbekannt waren, finden (darüber schrieb meist J. Barlè). Zagreber Dom steht allerdings an erster Stelle.

Man unterliess jedoch nicht, die neuesten Errungenschaften im Orgelbau bei uns und in der Welt regelmässig zu verfolgen und darüber zu schreiben (meist F. Dugan).

Die erneuerte **Sv. Cecilija** setzt die gute Tradition fort (seit 1969), und ihre Beiträge helfen uns unsere bisherigen Kenntnisse zu vervollständigen. In diesem Sinne leistet die Zeitschrift **Sv. Cecilija** einen bedeutenden Beitrag zu den Bemühungen der organologischen Wissenschaft.